

אמנות הסיפור בספר יונה

כבר מראשיתו של הסיפור ניכרות חזרה מילוליות. שאינן משמשות למסירת מידע אלא להעשרת אמנות הסיפור של המחבר. בפסוק השלישי חוזר המספר שלוש פעמים (בשינוי קל) על מקום היעד של יונה — תרשיש. סיגנונו של המספר התנ"כי מצטיין, בדרך כלל, בצימצום יתר; הוא מכיב את העיקר ומשמיט את הטפל. ואילו בסיפור שלפנינו, השם תרשיש חוזר שלוש פעמים מבלי שהזרה זו התירו מידע גיאוגרפי כלשהו. בין אם תרשיש (Tartessus) היא ספרד או טוניס, ברור שכוונתו של המספר לאפיין את תרשיש, כבשימושים דומים בתנ"ך, כ"סוף העולם". החזרה המשולשת יוצרת, אפוא, קצב מסוים החוזר ונישנה, חוזר ונשלש, ורומזה על מצבו הרוחני והריגשי של יונה, הבורח משליחות ומאלוהיו. רמיזה אלו ואחרות מעוררות פליאה באשר להתנהגותו של הנביא ולעמדתו המוסרית, ואינן מקבלות עיצוב גלוי — דהיינו, ע"י ביטוי גלוי של יונה עצמו — עד פרק-השיא, הפרק הרביעי והאחרון של הסיפור. החזרה יוצרת גם אפשרויות אחרות: יכולים אנו לשמוע את פעימות ליבו של יונה — את קצב הבריחה. ניתן גם לקלוט הד של דיאלוג אפשרי (שאינו מצוי, כמובן, בטקסט) בין יונה ורבי-החובל בנוגע ליעדה של האונייה העומדת להפליג.

שימוש זה של החזרה לצורך אמנותי-נראטיבי מקבל חיזוק מחזרה דומה שמרכיביה הושתלו בנקודות-כיפנה ביצירה. השימוש במלה "קום", הפותחת את הוראת שליחותו של הנביא מפי האל, רוחה בתנ"ך כקונוונציה לשונית הקוראת לפעולה. בלשונו של רד"ק: קום עניין זירוז. בהוראה זו אין הקונוונציה דורשת קימה של ממש, אף כי במקורה נדרש המבצע לקום ולפעול. ההוראה התדירה הזאת קיימת גם כאן. אולם המספר שלפנינו נעזר בקונוונציה הלשונית לצורך אידוני ככוונה ליצור את המתח שבין ההוראה וביצועה. האל מצווה לקום וללכת לניווה, ויונה קם ("ויקם"). כך בונה המספר את ציפיותיו של הקורא על-ידי החזרה על הפועל "קום", שיונה גם יעשה כדבר האל. אך מסתבר, שיונה קם... לברוח. ההוראה לקום (ולהינבא) חוזרת בשליחות השנייה, בראש פרק ג', והיא גם מופיעה בדברי רבי-החובל אל יונה: "מה לך נדרם, קום קרא אל אלהיך".

בנוסף על חיפוקד אידוני זה, מקשרת המלה החוזרת את מעגלי הסיפור ויוצרת חבנית פנימית בפרק הראשון, שבו מצויים, לדעתי, עיקרי הנושאים של הסיפור בכללותו. התכנית המרכזית העוברת כחוט השני בפרק הראשון — היא זו של לכידה. כבר מתחילה מעוצבת הלכידה באמצעות בחירתו של יונה כשליח האל: יונה — כפרט מתוך הכלל, לשם נכואה.

ספר יונה, שלפי המסורה קוראים בו כיום הכיפורים, הוא אחד הספרים המעניינים ביותר בין ספרי התנ"ך. כידוע, משך אליו ספר זה את השומת-ליבם של חכמי ישראל וחכמי הנוצרים עוד בתקופות קדומות וזכה במרוצת הדורות לפירושים רבים ושונים. נכתבו עליו ספרים, מאמרים ואף דיסרטציות, וכמובן נדרשו עליו דרשות למכביר. מיכלול הבעיות המוסריות והתיאולוגיות ושפע הסמלים הכלולים בו פתחו פתח לאפשרויות בכל משעולי הפרד"ס.

עם כל אלפי החיבורים על ספר יונה, נראה, כי עדיין לא מוצו האפשרויות ההרמנוטיות הגלומות בספר קטן זה, במיוחד בהיבטיו הספרותיים. לפיכך ראוי שדרכי הניתוח המקובלות בביקורת הספרות תיושמה אף לספר יונה, בעיקר בשאלות מיבנה וצורה וגם אמנות הסיפור בכללה. סיפור המעשה שבספר יונה מורכב מארבעה פרקים. הפרק הראשון מספר על הטלת השליחות על-ידי האל על יונה ונסיון הבריחה של יונה אל תרשיש. הסצנה העיקרית מתרחשת באוניה בעת הסערה. יונה מכיר באחריותו למצב, והוא מציע עצמו כקורבן לאל הזועף על-מנת להציל את יורדי-הים החפים מפשע. עם הטלתו אל הים, שקט הים והמלחים זוכחים לאל כתודה על ההצלה וכמעין הכרה בו.

בפרק ב' יונה ניצול על-ידי האל ("וימן") והוא נבלע על-ידי דג. במעי הדגה הוא שוטח תפילה-חזרה לאל (עוד קודם להצלה!), ואכן הוא ניצל.

פרק ג' חוזר להטלת השליחות (מבלי שדבר זה ייאמר לנו במפורש על-ידי יונה, כלומר: שהוא נכון לקבל על עצמו את השליחות). יונה הולך אל ניווה העיר הגדולה ומנבא את נכואת חורבנה. אנשי העיר חוזרים בתשובה והאל נוחם על הרעה אשר אמר לעשות להם.

בפרק ד' מסביר יונה לראשונה את סיבת בריחתו ושואל את נפשו למות. הוא יוצא את העיר, ובאמצעות שני ציורים סמליים — הקיקיון והתולעת — מסביר האל את עמדתו-שלו ביחסו כלפי אנשי ניווה שחזרו בתשובה. האל הוא האומר את המלה האחרונה והוא-הוא פוסק-אחרון. תשובתו של יונה אינה ניתנת כלל, וכן לא נמסר דבר על גורלם של אנשי העיר לאחר מכן.

הנך קריאה מעמיקה של הספר נבחין, כי הפרק הראשון ערוך במיבנה מחושב שמטרתו להדגיש כמה היבטים חשובים של הסיפור וכן להטעים מלים מסוימות, המשמשות כמפתח להבנת הסיפור. (יש להעיר, שכמה חוקרים עמדו בעבר על כמה צדדים אחרים של המיבנה, וביניהם: ג. כהן, ט. פיראון וע. סימון). מערכת ענפה של רמיוות מוקדמות מצויה בפרק זה.

לחשיבותו של פרק א' מבחינה מיבנית ולתיפקודם של המלחים בסיפור בכללו. לא רק פעולת ההשלכה של יונה בידי המלחים מקושרת עם מעגלי הסיפור באופן משמעותי. המספר השכיל לעצב את דבריהם ומעשיהם האחרים של המלחים כרימוזים מוקדמים למסר ההנהיגתי-אולוגי של הסיפור. הבא לידי ביטוי בפרק האחרון של ספר יונה. רימוזים אלה הם חלק ממערכת אבנותרית-נאראטיבית המצויה בפרק א'. כאמור לעיל, במעשה ההשלכה מגלמים המלחים את המסר שעתיד לבוא בדבר השגחת האל על כל ברואיו. מבחינות מסויימות יש לראות במלחים הקבלה מוקדמת לאנשי נינוה. אלה וגם אלה מעוצבים בעימות עם יונה. אלה וגם אלה עובדי אלילים, שאינם מאמינים בה. אך המספר מאפיין את המלחים כחוזרים בתשובה בפרק האחרון של פרק א': "ויידאו האנשים יראה גדולה את ה'". חזרתם בתשובה מהווה רימוז מוקדם ומקדם לחזרתם בתשובה של כל אנשי נינוה.

בתוקף הקבלה זו — ההולכת ומתחזרת לקורא בהדרגה — משלימים חלקי הסיפור המוקדמים השמטות מכוונות בהמשכו, ובכך נוצר מיבנה אמנותי-מוצק וחסכוני וגם מושך. כפי המלחים שם המחבר דברים הנשמעים כהר לטיעונם של אנשי נינוה אל מול הנביא הרוצה, לכאורה, ברעתם והיה מה: "אנא ה' אל נא נאכדה בנפש האיש הזה ואל תתן עלינו דם נקי (א)". דהיינו: אל נא תאבדנו בגלל הפרט העומד על כך שתאבדנו, ומוטב שיאבד הוא. הדים פנימיים אלה מעשירים את הסכסוך שבין יונה ואנשי נינוה מעבר לעיצוב החד-צדדי של אנשי נינוה בפרק ג'. הסברו של יונה, בפרק האחרון, "הלא זה דבר... כי ידעתו כי אתה אל חנון ורחום... ונתם על הרעה", מעומת בטיעון מוקדם אפשרי של אנשי נינוה. האל מופיע בפרק האחרון כשיפט עליון בין שני יריבים בוויכוח תאולוגי, כפי שאסביר בהמשך הדברים.

כן מתפקדים המלחים כמכטאים בשלב מוקדם זה של הסיפור את תמצית תשובתו של האל, הבאה לידי ביטוי בסמלים המופיעים בפרק ד' ובדברי האל, באימרוס: "כי אתה ה' כאשר חפצת עשית".

זאת ועוד. פעולת ההצלה של המלחים בידי האל אינה אלא רימוז מוקדם להצלת אנשי נינוה בפרק ג'. יונה, כמוכן, לא היה עד להצלה רומזת זו (אך גם אם נכח. ספק אם היה מושפע ממנה), ואילו הקורא מבחין במשמעויות הנרמזות ומצטברות.

מעשה נוסף של המלחים, הנזכר בסופו של פרק א', מתפקד מעבר למשמעותו בפרק זה. המספר מוסר, כי המלחים זוכים זבח לה' ונוודים נדרים. פעולתם זו מסבירה חידה (או פער טקסטואלי), הקשורה בהעדר כל מידע על החלטתו של יונה לקבל על עצמו את השליחות. פרק ג' פותח בהטלת השליחות בשנית על יונה, מבלי שנודע לנו במפורש על השינוי שחל בעמדתו של יונה. רק הפסוק האחרון בתפילת ההודיה של יונה רומז כמעורפל "ואני בקול תודה אזכחה לך כאשר נדרתי אשלמה ישועתה לה'".

בהמשך הסיפור, בהתחלל הסערה בים, הכול מחפשים מוצא ופיתרון, ורק יונה יורד (פעולה המקבילה לירידתו ליפו — בניגוד להוראה "קום לך") לירכתי הספינה, שוכב ונרדם. רבי-החובל, האתורטיטה הכל-יכולה על הספינה, אינה אלא בתדמותו של האל. לא ייפלא, איפוא, שהמחבר שם בפיו את מלת-המפתח "קום" (קרא אל אלהיך), המאפיינת את פניית האל בראש הפרק הראשון וכן את פנייתו העתידה בראש פרק ג'. פנייתו של רבי-החובל אל יונה הנרדם מעוצבת, איפוא, כתיזכורת של התראה לשליחות האלוהית שהוטלה על יונה: "קרא אל אלהיך!" כמעגל ראשון זה של הסיפור חוזרת התחנית העיקרית של הסיפור: האתורטיטה כוחרת ביונה, מתמקדת בו, ומפנה אותו — דרך עלילת-המישנה בקטע זה של הסיפור — אל שליחותו.

תגובתו של יונה אינה ידועה לנו אלא מתוך שתיקתו רבת-המשמעות. שתיקה זו חוזרת ונשנית לאורכו של הסיפור כמאפיינת את דמותו של הנביא הכורת. חסר זה אומר דורשני: וכי מה עונה יונה לרבי-החובל? שתיקתו של המספר בנושא זה באה ככוונת-מכוון, ומטרתה ליצור מתח, לעורר ציפיות בלב הקורא, לפתוח פתח לאפשרויות שונות של פיתוח הסיפור. יתר-על-כן, שתיקה זו אופיינית לתנועה העיקרית של זרימת הסיפור — תנועת הבריחה. יונה ממשיך כבריחתו גם בקטע זה של הסיפור, והמספר נאמן לאיפיונו של יונה ככורח-שהקן ולא כלוחם-מהקומס.

כמעגל השלישי של הסיפור חוזרת תבנית הלכידה, והפעם היא ברורה יותר. המלחים מפילים גורלות ויונה שוכ מוצא עצמו לכוד: "ויפל הגורל על יונה". מהותו של המילכוד השלישי, שהוא, כאמור, ברור יותר, חורגת מאפשרות של התאנות אידיוסינקרטית (ק' סגולה) של אדם (רבי-החובל כמעגל השני) ומעבירה את הפרובלימאטיקה למישור על-אנושי. כוחות בלתי-ידועים (הגורל; האל) מתנכלים ליונה.

המעגל הרביעי מעצים את הלכידה לתפיסה פיזית ממש. יונה נלכד באופן פיזי, לאחר שהוא מקבל עליו את הדין, והמלחים מטילים אותו אל הים. פעולה זו אוצרת בחובה מסר פנימי של הסיפור: היא מדגימה מראש, בשלב מוקדם זה של הסיפור, את גורלו של הפרט המבכר את האינטרסים האישיים שלו (גאוה "מיקצועית": החשש שמא נכואתו לא תתקיים בגלל חזרתם-בתשובה של אנשי נינוה; או גאוה לאומית: החשש שאנשי נינוה לאחר שיחזרו בתשובה ויינצלו, יכריעו את גודל ישראל — על-פי המפרשים המסורתיים). האל מצטייר בכך כדאגתו לכלל (ולאנושות בכללה), ואילו יונה מאופיין, על-פי תפיסה זו, כצד-אופקים. בהמשך הסיפור מסתבר, שמאחורי האינטרסים האישיים, לכאורה, של יונה הסתיר המחבר בעיה תיאולוגית רבת-חשיבות הקשורה באטריבוטים של האל וכיחסו של האל כלפי בני-האדם...

*

בחקר ספר יונה לא הוקדשה תשומת-לב נאותה

בכך. במסגרת הערכים והמושגים של העולם העתיק, נעשה כאן מעשה יוצא מן הכלל, מעשה בלעדי, הדורש אומץ לב מרובה ותעוזה רבה. קשה להעלות על הדעת, שהמחבר לא היה ער למיוחדות של יצירתו ושטרה לתאר מצב מיוחד זה כדי לאפיין — נביא שוטה. וכן לא יהואר כלל שהעורך, אשר כלל את ספר יונה בין ספרי הקודש, חזה את דמות דיוקנו הרוחני של הנביא באופן שטחי כל-כך.

בדיקה מדוקדקת תוכיח, שלפנינו בעיה תיאולוגית מרכזית, העומדת במרכזו של הסיפור. יונה עצמו מסביר את בריחתו כדלקמן: "כי ידעתי כי אתה אל חנון ורחום אך אפים ורבי-חסד ונחם על הרעה". כלומר: יודע אני שמירה הרחמים מתגברת אצלך ושאתה נוטה לסלוח לחוטא החוזר בתשובה, ואינך נוקט מידת-הדין לגביו. יודע אני, ואיני מסכים לכך.

עיון מדוקדק בדבריו אלה של יונה יגלה, כי המחבר העלים מסר מרכזי באמירה זו של יונה. מחבר הספר נדרש לציטוט ישיר מנבואתו של יואל, פרק ב', פסוק י"ג: "ישבו אל ה' אלהיכם כי חנון ורחום הוא אך אפים ורבי-חסד ונחם על הרעה". ובעוד יונה מאופיין כמתייחס בשלילה אל עמדתו של יואל כלפי תכונת הרחמים של האל, מלכה של נינוה מתואר כמשתתף בפולמוס על האטריבוטים של האל ואף הוא משתמש בציטטה חלקית הלקוחה מיואל בפסוק שלאחר זה אשר צוטט בפי יונה. בדעת המלך לשטוח את תחנוניו לפני האל שיחזור-בו מן העונש אשר אמר להטיל על עצמו ושינהג במידת-הרחמים. "מי יודע — אומר המלך — ישוב ונחם האלהים ושכ מחרון אפו ולא נאכזר". ואילו יואל אומר: "מי יודע ישוב ונחם". יש להעיר כי בדרך-כלל מקובל להקדים את יואל ליונה.

המחבר שם בפי המלך טיעון, שכטיעונו של יונה אף הוא לקוח מיואל, מתוך כוונה להדגיש את פנייתו אל רגשות הרחמים של האל. יואל, נביא השואה, מופיע בסוף נבואתו כנביא של נחמה. יתר-על-כן, יואל מאמין בחזרה בתשובה אפילו ברגע האחרון ממש: "וגם עתה נאם ה' שבו עדי בכל לבבכם וכצום ובככי ובמספד" (פרק ב', 12). ואילו יונה מאופיין כמי שמאמין במידת-הדין של האל המתבטאת בפסוקים הידועים מספר שמות (פרק ל"ד, 7-6): "ה' ה' אל רחום וחנון ורך אפים ורבי-חסד ואמת. נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה, פקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים". לא זו בלבד, אלא שע"י הציטוט מספר יואל רומז יונה (כפי שהעירו חכמינו, כמובא ב"לקוט שמעוני"), שאנשי נינוה רק "קרעו בגדיהם" ולא "קרעו את לבבכם" כדרישת יואל: "וקרעו לבבכם ואל בגדיכם" (יואל, ב', 13).

מחבר הספר אינו מסכים לדעת גיבורו, יונה. כבר ראינו לעיל, שהוא מאפיין את יונה כמי שמוכן לקבל את מידת הרחמים לגבי עצמו, אך הוא דורש את יישובה של מידת הדין לגבי זולתו. בעימות הסופי עם האל מעצב המחבר את הסיטואציה הסיפורית באופן המדגיש את הסתירה הפנימית שבדמותו, באישיותו ובדעותיו של יונה. האל עצמו,

משפט זה, כמות-שהוא, אינו מצהיר שיונה אכן חזר בו מהחלטתו הראשונה ושעתה נכון הוא לקבל עליו מחדש את השליחות.

אולם, באופן סובטילי קשר המספר את אמירתו זו של יונה עם פעולתם האחרונה של המלחים בדרך משמעותית, כיוון שהזכיחה והנדרים מופיעים הן לגבי המלחים והן לגבי יונה. ולפי שהזכיחה והנדרים משמשים אצל המלחים כביטוי ליראת אלוהים ("וייראו האנשים יראה גדולה את ה'") ולאמונה בו, הרי שהתיקבולת מבחירה עניין זה לגבי יונה: אף לגביו הזכיחה והנדרים משמעים יראה האלוהים. נוסף על כך, אם נקבל את הנחתנו הנוכחת, שהמלחים מאופיינים כחוזרים בתשובה, כרימוז מוקדם לחזרתם בתשובה של אנשי נינוה, הרי סיפורנו מתעשר בכך שפעולתם גם מסבירה את מעשי הזכיחה והנדרים של יונה כמעשה של חזרה בתשובה.

על רקע זה ניתן עתה לבדוק את דמותו של יונה עצמו. מחבר הספר מבקש להבליט את האירוניה החריפה שבדמותו של יונה ובאישיותו. המספר מעביר את יונה גופו בתהליך מוקדם שעתיד להתרחש לגבי אנשי נינוה, דהיינו: חטא, חזרה בתשובה, הצלה, שהרי בלא כל ספק מצויר יונה כמי שחטא בכרחו מלפני ה' וממילוי שליחותו. ולאחר שחזר בתשובה וקיבל על עצמו מחדש את השליחות — ניצל (הוראת האל לדג שיקיא את יונה אל היבשה). ואף-על-פי-כן, יונה, המוכן לקבל את רחמי האל כלפיו, מסרב ליישם את רחמי האל כלפי אנשי נינוה.

ועניין זה תמוה ביותר, וכבר נחלקו על כך חכמים ומפרשים בכל הדורות. יש מהם האומרים: זילול יונה באחריות האלוהית כלפי כל האנושות, ואילו מחבר ספר יונה מבקש להדגיש את דמות ה' כאל אוניברסאלי, ונמצא מותח ביקורת על מעשיו והשקפותיו של יונה הנביא, גיבור סיפורו. ויש המסבירים את בריחתו של יונה מן השליחות כבריחה הנובעת מרגשות לאומיים. יונה ידע כי אשור — שבט אפו של האל — עתידה להחריב את ישראל (לפי ההנחה שנינוה היא זו ההיסטורית, ואינה משל בלבד). המדרש מסביר, שיונה חשש שמא נבואתו לא תחממש (עם חזרתם בתשובה של אנשי נינוה) ואז ייראה כבדאי.

ההסברים המקובלים, שיונה חשש, כי ייראה כבדאי אם נבואתו לא תתגשם, או שיונה שלל את ההשגחה האלוהית האוניברסאלית — מצירים את יונה באור שלילי למדי. הוא נראה כשוטה הבורח מלפני האלוהות אל הים, שאינו, לכאורה, כשליטת האל יהוה, או אל מקום רחוק מחוץ לתחום שליטתו — בעוד שיונה עצמו מעוצב בידי המחבר כמי שמכריז קבל עם ועדה, כי הוא ירא את יהוה אלוהי השמיים אשר עשה את הים ואת היבשה. לא לפלא הוא שנמצא חוקר אשר כינה את יונה בשם "שלומיאל".

אך ציור שלילי מעין זה של יונה מעיד, לדעתי, על חוסר היכולת להעמיק לקרוא בספר יונה, ועל העדר רגישות לטכניקה הספרותית של המחבר. הבריחה מלפני האל ומן השליחות אינה מעשה של מה-

נבואת יואל מדגישה את היובש, ומשתמשת בפעלים "יבש" (או הוביש) בחזרה אימתנית קאטאסטרופאלית, וכן מוזכר בה הפועל "אבד". בסיפור הקיקיון נדרש המספר לשני פעלים אלה באופן בולט. יונה, שאינו מסכים עם השקפתו של יואל, חייב בסיפורנו לחזות מבשרו את התממשותה של הבעיה התיאולוגית שעליה הוא מתנצח, כשם שהרגיש על גופו את כעיית החזרה בתשובה. התולעת הארבה מכלה את הקיקיון כמו בנבואתו המחרידה של יואל. מחבר ספר יונה מבקש להבליט בדרך ההדגמה, כי הדיון התיאולוגי, שנראה מנותק מן המציאות, עוסק למעשה בבעייה ארצית-אנושית ולא-דווקא בנושא ערטילאי ובלתי-מחייב.

רק בהקשר עם נבואתו הכללית של יואל, נבואת החורבן — שלפי יואל יש עימה מתן אפשרות לאדם החוטא לחזור בתשובה — מובן משל הקיקיון כמסר של מחבר ספר יונה. מידת-הדין, שבשמה טוען יונה, מחייבת את האובדן הגמור — של הגפן, התאנה והרימון — ואף של הקיקיון ואנשי נינוה.

אבל יונה מגלה במפתיע — ועימו מופתע גם הקורא — שהוא, יונה, חס על הקיקיון, ושתיביעתו למידת-הדין אוצרת בחובה סחירה פנימית. עם גילוי זה של יונה, הבא בדברי האל, אין יונה יכול אלא לידום.

הפסוק האחרון בספר יונה, פסוק י"ב, פסוק שאינו מצוי בגלוי בטקסט שלנו, מבטא את שתיקתו הרועמת של יונה.

באמצעות סמלי הקיקיון והתולעת מוכיח ליונה, לא שהוא קטנוני החס על עצמו ועל טובת-עצמו (שכן, לשם מסר מעין זה לא היה צורך להידרש לדמות האל), אלא שהוא, יונה, נוקט מידת איפה ואיפה, ששיטתו התיאולוגית לוקה בחוסר עקביות ושרדיתו למידת-הדין אינה מעידה על שלימות אופיו.

משל הקיקיון והתולעת, שדרכו מוכיח האל את הסתירה שביונה, עורר כעיות רבות בין החוקרים. מה עניין הקיקיון "שכן לילה היה וכן לילה אבד" — עליידי התולעת — ללקח של יונה (ופרופ' גוייטין הטיב להבהיר בעיה זו בכך שניסה לשכתב את סיפור הקיקיון והתולעת באופן הגיוני המשתלב בסיפור יונה).

ואולם, מחברו של ספר יונה השתמש בדרך סובטילית כאמנות הסיפור והסתמך לשם כך על ספר יואל, שכבר נזקק לו קודם לכן. לדעתי, משל הקיקיון והתולעת מדגים לפני יונה את התממשותה נבואתו של יואל, הסוככת סביב הבעיה התיאולוגית: מהי מידתו של האל ביחסיו עם בני-האדם — מידת-הדין או מידת-הרחמים? יונה נדרש לציטוט מיואל לשם טיעונו (וכן מלך נינוה, כנזכר) והאל עונה לו ממין הטענה. כידוע מנבא יואל נבואה אפוקאליפטית על הארבה העצום שעלה והשמיד את כל הצומח: "הבישו אכרים הילילו כרמים על חטה ועל שעורה כי אבד קציר שדה. הגפן הובישה והתאנה אמללה רמון גם תמר ותפוח כל עצי השדה יבשו כי הביש ששון מן בני אדם" (יואל, א' 11-12).